

معیاری پروزن در پذیرش مقاله برای نشر

دکتر محمدحسین دیانی^۱

با وجود افزایش تعداد مجله‌های علمی- پژوهشی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی از یک عنوان به چهار عنوان، همچنان صف دریافت، داوری و انتشار مقاله‌های کتابداری بسیار طولانی است و هر یک از این مجله‌ها هر مقاله پذیرفته شده را با تأخیری یک ساله و شاید هم بیشتر منتشر می‌کنند.

یکی از دلایلی که موجب ایجاد این وضعیت شده، افزایش تعداد دانشجویان دوره‌های کارشناسی ارشد و نیز دوره دکترای کتابداری است. گروه‌های کتابداری دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم و بهداشت مرتب افزایش می‌یابند و نیز تعداد دانشجویانی که هر سال به این گروه‌ها معرفی می‌شوند، رو به افزایش است. این مورد در سال ۱۳۸۷ در دانشگاه فردوسی، در دوره کارشناسی ارشد بیش از دو برابر و در دوره دکتری بیش از سه برابر شده است. این روند رو به افزایش در دانشگاه‌های دولتی، با

۱. استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی daneshvarz85@gmail.com

۶ / کتابداری و اطلاع‌رسانی - جلد ۱۳ شماره ۱

پذیرش تعداد بسیار زیاد دانشجویان دوره کارشناسی ارشد در دانشگاه آزاد اسلامی و دانشگاه پیام نور همراه شده است.

نتیجه این افزایش، دریافت انفجاری تعداد زیادی مقاله است که عمدتاً از پایان‌نامه‌ها استخراج می‌شود. برای مثال، در فاصله یک نیم سال (از دو نیمسال ۸۹ تا ۱۳۸۸) افزون بر روال عادی دریافت مقاله، حدود ۲۰ مقاله از یک دانشجویان و حدود ۶۰ مقاله از دانشگاهی دیگر دریافت می‌کنیم. در حالی که بر روی درصد بالایی از این مقاله‌ها نام استاد یا استادان راهنمای واحدی درج شده است. این در حالی است که افزایش تعداد سردبیران، اعضای هیئت تحریریه، داوران مقاله‌های کتابداری و تعداد شماره‌ها و صفحات مجله‌های کتابداری، به هیچ‌وجه نمی‌تواند با این شدت افزایش یابد.

نکته مهم‌تر اینکه وقتی تعداد دانشجویان با این سرعت افزایش می‌یابد، هر گروهی با هر توانی از پرورش موضوعات جدی از سویی و از هدایت عالمانه پایان‌نامه‌ها از سوی دیگر باز می‌ماند. در نتیجه، پایان‌نامه‌هایی که اکثر مقاله‌های کتابداری از آنها استخراج می‌شود، کیفیت‌های لازم را برای نشر ندارند. یکی از پیامدهای این وضعیت، تکرار مقاله‌های توصیفی بسیار زیاد است که تنها مکان مورد توجه آنها و یا نام ابزارهای مورد بررسی آنها - گوگل یا آلتا ویستا یا ... - تفاوت دارد.

نکته این است، پایان‌نامه‌هایی که منبع مقاله هستند، ممکن است در حد پایان‌نامه‌ای که اولین تمرین جدی برای انجام یک پژوهش دانشگاهی است محسوب شود و به هدف اولیه خود دست یافته باشد، اما این فکر که هر مقاله برگرفته از پایان‌نامه محتوایی دارد که بر کیفیت دانش حرفه‌ای می‌افزاید و باید به صورت مقاله در اختیار جامعه کتابداری باشد، قابل دفاع نیست.

به یقین، استادان راهنما و مشاوران بر این نکته واقفند که آنچه انجام شده تکلیفی است مناسب، اما از مایه لازم یا موضوعیت مناسب برای نشر به صورت مقاله قابل استفاده برای افراد حرفه‌ای، برخوردار نیست. در عین حال، در عمل از قاعده

سرسخن / ۷

«سنگ مفت، گنجشک مفت» پیروی می‌شود و با قرارداد نام استاد راهنما کنار نام دانشجو، خود استاد راهنما یا دانشجو مقاله را برای دفتر مجله‌ها ارسال می‌کند. پیامد به‌کارگیری این روش، تولید آلودگی اطلاعات است که سردبیران و هیئت تحریریه و نیز داوران درگیر آن شده و از پرداختن به مقاله‌های جدی‌تر و مؤثرتر باز می‌مانند. یکی از سیاستهایی که مجله‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس برای غربال کردن مقاله‌های دریافتی پیش گرفته، توجه بیشتر به مقاله‌هایی است که از سطح توصیف فراتر رفته و فرضیه‌های مبتنی بر تئوریه‌ها، تحقیق‌های گذشته و یا دارای شواهد قوی را آزمون کرده است و یافته‌های آن برای حرفه کتابداری سودمند است. خصلت این نوع مقاله‌ها، روشن‌سازی مطالبی است که کاربردی بسیار وسیع‌تر از یک مکان را میسر می‌سازد؛ یعنی یافته‌ها تنها در یک مکان مورد استفاده نیست و کاربردی درازمدت دارد و با تغییرات ساده فیزیکی - مثلاً افزوده شدن چند رایانه یا افزایش دسترسی بیشتر به شبکه اینترنت - تغییری در آنها حاصل نمی‌شود. آشکار است که پیامدهای به‌کارگیری این سیاست، به زودی و یا در شماره آینده مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی آشکار نخواهد شد، زیرا مقاله‌هایی که قرار است در شش شماره آینده منتشر شوند، قبلاً مشخص شده‌اند. بدین ترتیب، تأثیر این سیاست احتمالاً در شماره‌هایی که یک سال و نیم بعد از این تاریخ منتشر می‌شوند و اکنون در مرحله بررسی قرار دارند، آشکار خواهد شد.

برخی از معیارهایی که نویسندگان مقاله‌ها قبل از ارسال مقاله برای دفتر مجله، باید به آنها توجه کنند و در داوری مقاله برای نشر نیز مدنظر قرار دارند، عبارتند از:

موضوع: آیا موضوع الف (مثلاً دستاوردهای مرجع الکترونیکی) هسته اصلی مقاله است و تنها یکی از چندین موضوع آن است؟ مقاله‌های نوع اول احتمالاً

عمیق‌تر و در عین حال کوتاه‌تر از مورد دوم هستند. مقاله‌های عمیق‌تر با صفحات کمتر (حداکثر ۱۵ صفحه) پذیرایی بیشتری دارند.

اهمیت یافته‌ها: آیا یافته‌ها به لحاظ ملی با ارزش هستند؟ آیا یافته‌ها اصلاح و ویرایش کارهای پیشین را مطرح می‌کنند یا آنها را به چالش می‌کشند؟

نوآوری روشها یا رویکردها: آیا مطالعه فنون جدیدی یا راه‌های تازه نگرش به یک پدیده را توصیف می‌کند؟

قابلیت فهم و درک: آیا روشها و نتایج به کار گرفته شده در تحقیق برای گستره وسیعی از خوانندگان قابل فهم و پرمعنا می‌باشد؟

آیا فرضیه‌های تحقیق بر اساس تئوری خاص، یافته‌های مبتنی بر فرضیه‌های در تحقیقات قبلی، یا ارائه شواهد مبتنی بر اینکه فرضیه مطرح شده باید درست باشد، شکل گرفته است؟

آیا مقاله یا مقاله‌هایی با سؤالها، فرضیه‌ها، روش‌شناسی و یافته‌های مشابه با این تحقیق قبلاً در این مجله یا مجله‌های حرفه‌ای مشابه منتشر نشده است؟

آیا از گزارش تحقیقات مرتبط با موضوع تحقیق منتشر شده در مجله‌ای که مقاله برایش فرستاده می‌شود، عالمانه یا منصفانه استفاده شده و به آنها ارجاع داده شده است؟

چند درصد از مقاله با همان ساختاری که در پایان‌نامه آمده، بدون بازنگری یا نگارش جدید، برای نشر ارائه شده است؟ هر چه این درصد زیادتر باشد، احتمال ناخوانایی و غیر جذاب بودن مقاله افزایش می‌یابد.